

החותם שלנו

זה סדר הדברים בבוקר: לאחר צופר-ההשכמה (והלילה עדיין אפל), ראשית-כל נועלים את הנעליים, כי אם לא, מישהו יגנוב לך אותן, וזו טרגדיה שאין לה שם; אחר-כך, בלב האבק והצפיפות, משתדלים להציע את המיטה על-פי ההוראות. מיד אחר-כך טסים לבתי-השימוש ולמקלחות, רצים לתפוס מקום בתור ללחם, ולבסוף ממהרים למגרש המסדרים, שם מתקבץ כל אחד סביב דגל קבוצת העבודה שלו, וממתין עד שיסתיים המפקד ויתבהרו השמיים. זו אחר זו, בחשכה, מתקרבות רוחות-הרפאים שהן חברינו. קבוצת העבודה שלנו היא קבוצה טובה: יש לנו רוח-צוות כלשהי, אין בקרבנו טירונים לא-מיומנים ובכיינים, וזורמת בינינו ידידות מחוספסת. בבקרים אנחנו נוהגים לברך זה את זה בגינוני נימוס: בוקר טוב הָר דוקטור, שלום לאדוני הפרקליט, איך עבר עליך הלילה, אדוני הנשיא? אהבת את ארוחת-הבוקר שלך?

מגיע לומניץ, סוחר עתיקות מפרנקפורט; מגיע ז'ולטי, מתמטיקאי מפאריז; מגיע הירש, איש עסקים מסתורי מקופנהגן; מגיע יֶאָנְק הארי, פועל-רכבת רחב-גרום מקרקוב; מגיע אֶליאס, גמד מוורשה, איש גס, משוגע וככל הנראה מרגל. ואחרון, כמו תמיד, מגיע וולף, רוקח מברלין, כפוף, אפו מעוקל, איש ממושקף, מהמהם איזה נושא מוזיקלי. אפו היהודי פולח את האוויר הקודר כמו חרטום אונייה: הוא קרא לאפו, בעברית, "חותֶמְנו" (*Hutménu*), החותם שלנו.¹

¹ המשחק העברי בין חוטם לחותם (או השיבוש) - במקור בעברית.

"הנה בא הקוסם, משמן הגרדת", הכריז בחגיגות אליאס: "ברוך בואך אלינו, הוד רוממותו הנעלה, הוּכּוּלְגְבוּרְנֶר.² ערבה לך שנתך? מהן חדשות הלילה? היטלר מת? האנגלים נחתו?"

וּוֹלְף תפס את מקומו בשורה; קול המהומו גבר בקרְשְנֶדוּ, גוּנֵי הצלילים נעשו עשירים וצבעוניים יותר, וכמה מחבריו זיהו את צלילי הסיום של הרפסודיה אופוס 53 של ברהמס. וּוֹלְף, כבן ארבעים, אדם מסוגר וגאה, חי על מוזיקה: הוא היה חדור בה, מוטיבים מוזיקליים חדשים תמיד נבעו זה אחר זה בתוכו, אחרים נדמה ששאף מאוויר המחנה וזיקק דרך אפו המפורסם. הוא הפריש מוזיקה כפי שקיבותינו הפרישו רעב: הוא חיקה בדייקנות (אך בלי מפגן וירטואוזיות) את הכלים השונים; פעם הוא היה כינור, פעם חליל, פעם מנצח-תזמורת המנצח על עצמו מכורכם פנים.

מישהו צחקק, וּוֹלְף (וּוֹלְף לפי ביטוי השם בידיש) עשה תנועה נרגזת המבקשת שקט: הוא טרם סיים. הוא שר מתוך כוונה, רכון קדימה, ועיניו כבושות בקרקע; עד מהרה התקבצה סביבו, כתף אל כתף, חבורה של ארבעה-חמישה מחבריו, שעמדו בתנוחה זהה לשלו, כאילו אגרו חום מתנור והקרינו אותו על רגליהם. מכינור הפך וּוֹלְף לְוִיּוֹלָה, חזר שלוש פעמים על הנושא בשלוש וריאציות נהדרות, ולבסוף סיים אותו באקורד פִּינְאָלָה עשיר. הוא מחא לעצמו כפיים בצנעה: אחרים הצטרפו למחיאות הכפיים, וּוֹלְף השתחוה בכובד ראש. מחיאות הכפיים גוועו, אבל אליאס הוסיף לטפוח יד אל יד במרץ וקרא: "וּוֹלְף, וּוֹלְף! יחי וּוֹלְף, וּוֹלְף-המתגרד. וּוֹלְף הוא הכי אמיץ מכולם, ואתם יודעים למה?"

וּוֹלְף, ששב לממדי בן-תמותה רגיל, הביט באליאס בחשדנות. "כי יש לו גרדת והוא לא מתגרד!" אמר אליאס. "וזהו נס: ברוך אתה אדוני, אלוהינו מלך העולם. אני מכיר אותם, את הפרוסים האלה: זקן המחנה הוא פרוסי, רופא הגרדת הוא פרוסי, וּוֹלְף הוא פרוסי, וכך

² (גרמנית) - ראוי לכבוד ולהערצה.

נהיה וּוֹלְף המשמן, וּוֹלְף המתגרד. אבל אין מה לדבר: הוא משמן מעולה, משמן כמו אמא יהודייה. חלום איך שהוא משמן: הוא מרח גם אותי, וריפא אותי, השבח לאל והשבח לכל הצדיקים. ומפני שהוא משמן את כולם, הוא חטף גרדת, והוא משמן עכשיו גם את עצמו. לא נכון, מְאֹסְטְרוֹ? אָה כן, כן, משמן את הבטן שלו, כי זה מתחיל שם: הוא משמן אותה בסתר, כל ערב. ראיתי אותו, אני רואה הכל. אבל הוא איש חזק ולא מתגרד: הצדיקים לא מתגרדים."

"שטויות", אמר יָאֲנֶק הָאָרִי: "אם יש לך גרדת אתה מתגרד. גרדת היא כמו התאהבות. אם יש לך את זה, כולם רואים."

"יפה, אלא שלמאסטרו וּוֹלְף־המתגרד יש, והוא לא מתגרד. לא אמרתי לכם שהוא הכי אמיץ מכולם?"

"אליאס, אתה שקרן, השקרן הכי גדול במחנה. לא ייתכן שלמישהו יש גרדת והוא לא מתגרד". לאחר שכך אמר, התחיל יָאֲנֶק להתגרד, מבלי לשים לב, ואט־אט התחילו גם האחרים להתגרד; ככלות הכל, לכולנו היתה גרדת, או עמדנו לחטוף אותה, או שרק עכשיו נפטרנו ממנה. אליאס הצביע בצחוק מפלצתי על יָאֲנֶק לעיני כולם: "אווה, תראו, תראו אם וּוֹלְף הוא לא איש מברזל, גם הבריאים מתגרדים, והוא, שמכוסה בגרדת, עומד שם כמו מלך בלי לנקוף אצבע!" ואז, פתאום, התנפל על וּוֹלְף, משך את מכנסיו והרים את חולצתו. באור השחר המהוסס הסתמנה בטנו של וּוֹלְף, חיוורת וקמוטה, מכוסה שריטות וגירודים. וּוֹלְף נרתע לאחור וכוֹב־בזמן ניסה להדוף את אליאס: אבל זה, שהיה נמוך מוּוֹלְף בראש, זינק עליו ונתלה על צווארו: השניים נפלו ארצה, לתוך הבוץ השחור; אליאס רכב על וּוֹלְף, וּוֹלְף חירחר חנוק למחצה. כמה מאיתנו ניסו להתערב, אבל אליאס היה חזק וכרך את זרועותיו ורגליו סביב וּוֹלְף כמו תמנון. וּוֹלְף התגונן בכוח הולך ופוחת, הוא ניסה לחבוט באליאס בכעיסות ובנעיצות ברכיים עיוורות. למזלו של וּוֹלְף הגיע הקאפוֹ וּחֶלֶק בשוויון של המלך שלמה בעיטות ואגרופים לשני המתגוללים על הקרקע, הפריד ביניהם והעמיד את כולם בשורה: זו היתה השעה לצאת במצעד לעבודה. האירוע לא היה

מאלה הבלתי־נשכחים, ואכן נשכח עד מהרה, הכינוי וולף־המתגד (קרצוולף) דבק בעקשנות באיש ועידער את ידאת־הכבוד כלפיו, גם חודשים רבים לאחר שנפטר מהגדרת ופרש ממשרת המשמן. הוא לא השלים עם הכינוי, היה ניכר שהוא מוטרד ממנו, ובכך תרם להארסת ימיו.

סוף־סוף הגיע אביב צנוע, ובאחת מתקופות השמש הראשונות הוענק לנו ביום ראשון אחד אחר־צהריים חופשי מעבודה, אחר־צהריים שביד ויקר כמו פרח האפרסק. כולם בילו אותו בשינה, הנמרצים בינינו החליפו ביקורים בין הצריפים, או עמלו על הטלאת בלואיהם, או על תפירה של כפתורים בחוט ברזל, או על שיוף ציפורניהם בחלוק אבן. אבל ממרחק, עם הרוח ההפכפכנית, החמימה והריחנית שנשבה על־פני האדמה הלחה, הגיע לאוזנינו צליל חדש, צליל כה בלתי־סביד, כה בלתי־צפוי, עד שכולם זקפו את ראשיהם להאזין. זה היה צליל קלוש, כמו אותם שמיים וכמו אותה שמש, והוא הגיע ממרחקים, כן, אבל מתוך גבולות המחנה. כמה מאיתנו התגברו על עצלותם ויצאו לצייד כמו כלבי־ציד, שוטטו בצעד מהוסס ובאוזניים כרויות: ומצאו את וולף־המתגד, יושב על ערמת קרשים, משולהב, מנגן בכינור. "החותם" שלו רטט זקור אל השמש, עיניו קצרות־הרואי אבדו במרחב שמעבר לגדר התיל, מעבר לשמיים הפולניים החיוורים. היכן השיג את הכינור היה תעלומה, אבל הוותיקים ידעו שבלא־גור הכל יכול להתרחש: אולי גנב אותו, אולי שכר אותו תמורת כיכר לחם.

וולף ניגן לעצמו, אבל כל מי שעבר שם נעצר והאזין בארשת חמדנית, כמו של דובים המריחים דבש ועומדים להוטים, מבוישים ותמהים. במרחק כמה צעדים מוולף שכב אליאס ובטנו כבושה בקרקע, ותלה בוולף מבטים כמעט מהופנטים. פני הגלדיאטור שלו היו לוטות באותו דוק של תדהמה מרוצה הנשקפת לעתים מפני המתים ומביאה אותך לחשוב כי אכן ראו, לרגע, על הסף, חיזיון של עולם טוב יותר.